

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

VÝTVARNÁ HRA V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kovářová

Autor práce: Veronika Kočí

Studijní obor: Vychovatelství/Pedagogiky volného času

Ročník: třetí

2013

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

16. března 2013

Podpis studenta

.....

„Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Ireně Kovářové za vstřícný přístup, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1. Charakteristika předškolního věku	8
<i>1.1 Předškolní věk z pohledu vývojové psychologie</i>	8
1.1.1 Motorický vývoj.....	9
1.1.2 Kognitivní vývoj	9
1.1.3 Sociální a emoční vývoj	10
<i>1.2 Hra v systému předškolní výchovy</i>	11
2. Výtvarná výchova předškolního věku	14
<i>2.1 Přehled základní terminologie v oblasti výtvarné výchovy</i>	14
<i>2.2 Výtvarné techniky používané v předškolním vzdělávání</i>	16
2.2.1 Plošné (dvourozměrné) výtvarné techniky	16
2.2.2 Prostorové výtvarné techniky	17
2.2.3 Trojrozměrné vyjádření prostorové výtvarné techniky	18
2.2.4 Netradiční výtvarné techniky	19
<i>2.3 Výtvarný materiál používaný v předškolním vzdělávání</i>	19
2.3.1 Papír	19
2.3.2 Modelovací hmota, plastelína	19
2.3.3 Přírodní materiál	20
2.3.4 Dřevo.....	20
2.3.5 Textilní materiál	20
2.3.6 Plastové výrobky	21
2.3.7 Plechovky, dráty a jiný kovový materiál.....	21
<i>2.4 Vývojové etapy výtvarného projevu dítěte</i>	21
2.4.1 Bezobsažná čáranice	22
2.4.2 Obsažná čáranice.....	23
2.4.3 Znaková kresba	24
2.4.4 Spontánní realismus	26
2.4.5 Krize výtvarného projevu.....	27
2.4.6 Vizuální realismus.....	28

2.5 Přínos výtvarné výchovy v předškolním vzdělávání	29
3. Legislativní předpisy státní vzdělávací politiky předškolního vzdělávání ČR	31
3.1 Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha.....	31
3.2 Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)	32
3.3 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání	33
PRAKTICKÁ ČÁST	36
4. Popis praktické části	36
4.1 Cíl práce.....	36
4.2 Charakteristika skupiny.....	36
4.3 Náměty výtvarných her	37
4.3.1 Domečky	37
4.3.2 Podzimní klobouk	41
4.3.3 Anděl, čert a Mikuláš	45
4.4 Reflexe	48
5. Závěr	50
Seznam použitých zdrojů	51
Seznam použitých zkratk a symbolů	54
Seznam obrázků	55

ÚVOD

Hra představuje přirozenou a dominantní činnost u všech předškolních dětí, umožňuje relaxaci, zábavu a podílí se na rozvoji všech složek osobnosti dítěte. Prostřednictvím hry lze cíleným pedagogickým vedením vyvolávat výchovné vzdělávací podněty tak, aby přirozeně vzbudily zájem dítěte o danou problematiku a současně docházelo k iniciaci využívání vlastních osobnostních schopností. Osobní motivací k tématu předkládané bakalářské práce bylo zdůraznit důležitost výtvarných činností a her pro rozvoj tvořivosti přirozenou formou výchovy a vzdělání v předškolním věku.

Předškolní věk označují odborníci z řad pedagogů a psychologů jako období hry. Tato vývojová etapa se vyznačuje neutuchající duševní i tělesnou aktivitou dítěte a lze na ní pohlížet jako na období mateřské školy. Obsah a výstupy předškolní výchovy představují základní pilíř vzdělávacích standardů mající za cíl sjednotit přístupy pedagogických pracovníků v mateřských školách. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) však v současné době prochází ostrou kritikou z řad odborníků i laické veřejnosti, dá se tedy očekávat úprava zmíněného vzdělávacího standardu.¹

Předškolní dítě se vyznačuje vysokou kreativitou a fantazií. Těchto vlastností lze využít při výtvarné činnosti a výtvarné hře, která však sama o sobě není důvodem ke komparaci mezi jedinci, nýbrž podporuje rozvoj jemné motoriky, správnou koordinaci rukou, pozorovací schopnosti, tvořivost a estetické cítění. Mezi dětmi však pozorujeme výrazné individuální rozdíly. Kresba a výtvarný projev tříletých, čtyřletých a pětiletých se vyznačují odlišnostmi typickými pro danou věkovou kategorii. Role pedagogické pracovníka v oblasti výtvarné činnosti spočívá v aktivní podpoře neustálého zdokonalování výtvarného projevu a rozvoje představivosti dítěte.

Cílem předkládané bakalářské práce je implementace vybraných výtvarných činností v souladu s metodickými pokyny pro předškolní vzdělávání a jejím prostřednictvím rozvoj schopností, znalostí a dovedností předškolních dětí tak, jak

¹ TĚTHALOVÁ, M. Jaký je smysl předškolního vzdělávání? Celkový rozvoj dítěte. *Informatorium 3-8*. 2012, č. 1, s. 14-15. ISSN 1210-7506.

vymezuje Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Bakalářská práce je členěna na teoretickou a praktickou část, přičemž teoretická část obsahuje tři kapitoly, které se zabývají charakteristikou předškolního věku z pohledu vývojové psychologie, výtvarnou výchovou a jejími nástroji pro užití v předškolním vzdělávání a legislativními předpisy pro předškolní vzdělávání v České republice.

Praktická část se orientuje na popis vybraných žáků předškolního vzdělávání, popisem výtvarných činností a obrázkovou ilustrací výtvarných ztvárnění. Závěr bakalářské práce shrnuje důležité aspekty pro pedagogickou činnost s využitím výtvarné výchovy v mateřských školách.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Charakteristika předškolního věku

Předškolní věk je chápán jako období od 3 do 6 let, kdy dítě vstupuje do školy. Podle Langmeiera a Krejčířové se v širokém pojetí označuje předškolní věk jako období od narození až po školní docházku, toto označení předškolního věku je nahrazeno v užším slova smyslu, tedy věkovou hranicí 3-6 let. Svě tvrzení dokládají autoři takto:²

„Takové široké pojetí má svůj praktický význam při plánování sociálních a výchovných opatření pro děti před jejich školní docházkou. Má však i svá úskalí. Svádí k tomu, aby se vývojové potřeby všech dětí v prvních šesti letech jejich života nepřípustně srovnávaly a aby se podstatné rozdíly, jaké pozorujeme mezi batolaty a dětmi mezi třetím a šestým rokem života, ignorovaly nebo alespoň redukovaly na rozdíly pouze kvantitativní.“

Předškolní období předkládaná bakalářská práce vymezuje dolní hranicí 3 let a horní hranicí 6 let, kdy je pro toto období charakteristická akcelerace emocionálních a biologických změn. Vývojové období předškolního věku můžeme popisovat několika způsoby, hlavní charakteristiky z pohledu vývojové psychologie přináší kapitola 1.

1.1 Předškolní věk z pohledu vývojové psychologie

Děti v tomto časovém úseku jsou velmi spontánní, zvědavé, plné energie a nadšení. Motorické schopnosti se i nadále vyvíjejí. Výrazně se rozvíjí intelekt a slovní zásoba se rozšiřuje. Pro toto období je charakteristická kreativita a výrazná fantazie, která se projevuje ve výtvarném projevu, při hře nebo slovní komunikaci s dospělými či vrstevníky.³ Rodina i nadále zůstává základním výchovným pilířem, na kterém účelně staví a napomáhá k dalšímu rozvoji dítěte předškolní zařízení. Na konci předškolního období se formulují počátky nové vývojové etapy, kdy dítě vyrůstá z rámce rodiny a lze pozorovat počátky specifické lidské činnosti – práce.⁴ Období předškolního věku je

² LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9. s. 87.

³ ALLEN, E. , MAROTZ, L. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-614-4. s. 99.

⁴ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 87-90.

závislé na podmínkách, které vytvoří okolí dítěte pro další rozvoj motorických schopností a dovedností.

1.1.1 Motorický vývoj

Pohybová koordinace se oproti batolecímu období výrazně zlepšila. U dětí dochází v oblasti motoriky k neustálému zdokonalování, což sebou přináší rychle narůstající soběstačnost při běžných denních činnostech. Allen a Marotz⁵ vyjmenovávají základní poznatky v oblasti motorického vývoje: dítě dokáže chodit po schodech nahoru i dolů bez výrazné podpory a pomoci, udržet rovnováhu při stojí na jedné noze, samostatně se najíst, obsloužit se při oblékání a při toaletě.

V oblasti jemné motoriky se počíná projevovat dominantnost jedné ruky.⁶ Dítě lépe manipuluje s psacími potřebami, zvládá svislé, vodorovné i kruhové tahy, s dopomocí navléká korálky. V tomto období je doporučováno využívat ke hře dítěte různé materiály a podporovat tak jeho další rozvoj a kreativitu.⁷ Výraznou změnou v oblasti jemné motoriky prochází také výtvarné pojetí. Kresba tříletého dítěte postrádá realistický základ a vyznačuje se mnohoznačností. Dítě čtyřleté dokáže malovat s určitým záměrem, kresba však nemusí být zcela realistická. Naproti tomu dítě pětileté zvládá nakreslit různé geometrické tvary podle předlohy a výrazně realisticky již působí kresba s předem stanoveným záměrem.⁸

1.1.2 Kognitivní vývoj

Percepční a kognitivní vývoj předškolních dětí přechází z úrovně symbolické na úroveň intuitivního myšlení, které je prelogické.⁹ Myšlení postrádá logické řazení, je stále vázáno na konkrétní aktivitu a činnost dítěte. Pro období jsou charakteristické představy, které se vyznačují svou barvitostí a objemem. Smyšlenky vyplňují mezeru mezi vnímanými jevy. Psychologové využívají pro smyšlenky termínu **dětská konfabulace**, která představuje nutný vývojový krok k přesnému vnímání reality. Díky

⁵ ALLEN, E., MAROTZ, L. *Přehled vývoje dítěte: od prenatalního období do 8 let.* s. 100-102.

⁶ Srov. tamtéž, s. 102.

⁷ MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy.* 2. vydání. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8. s. 14-17.

⁸ ALLEN, E., MAROTZ, L. *Přehled vývoje dítěte: od prenatalního období do 8 let.* s. 100-126.

⁹ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie.* s. 90.

těmto představám si dítě obtížně přijatelnou realitu přizpůsobuje. Proto je zcela nevhodné jej za tyto projevy jakkoliv trestat. Zvýšená míra fantazijního myšlení může souviset s pozdějším umělecky orientovaným zaměřením jedince.¹⁰

Mertin a Gillernová shrnují další myšlenkové charakteristiky předškolního dítěte takto:¹¹

„ Mezi další charakteristiky myšlení tohoto období patří **antropomorfismus** (tendence polidšťovat předměty), **prezentismus** (chápaní všeho ve vztahu k přítomnosti), **fantazijní přístup** (vliv fantazie převládá nad respektováním logických skutečností). “

Obdobný náhled na myšlenkové chápání předškolního dítěte předkládají Langmeier a Krejčířová:¹²

„...myšlení je v tomto smyslu **egocentrické**, **antropomorfické** (všechno polidšťuje), **magické** (dovoluje měnit fakta podle vlastního přání) a **artificialistické** (všechno se „dělá“)... “

Ke konci tohoto vývojového období dítě chápe význam některých pojmů (nejmenší a nejkratší, světlo a tma, brzy apod.), mnoho z dětí již poznává číslovky a písmena, umí počítat do dvaceti, poznávat hodiny, zná hodnotu mincí a diferencuje barvy. Dítě dokáže být pozorné a naslouchající, přičemž vyprávěné příběhy reprodukuje, případně komentuje.¹³

1.1.3 Sociální a emoční vývoj

Významným atributem předškolního období v oblasti sociálního a emočního vývoje je přátelství a hra ve skupině. Stále se zdokonalující slovní zásoba a její využití jako hlavního komunikačního prostředku, představuje významný socializační prostředek v interakci s ostatními jedinci. Předškolák se vlivem integrace učí vyjednávat, chápat potřeby druhých a soupeřit s nimi. Empatie představuje jeden

¹⁰ MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2. vydání. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-627-8. s. 14-17.

¹¹ MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*, s. 16

¹² LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 92.

¹³ ALLEN, E., MAROTZ, L. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. s. 100-126.

ze základních citových projevů v předškolním období.¹⁴ Ve skupině se snaží diferencovat v mužské nebo ženské roli v závislosti na pohlaví jedince.

Pro zdravý emoční vývoj je nutné poskytnout dítěti dostatečný sociální kontakt s vrstevníky i dospělými a uspokojit jeho citové potřeby. Dlouhodobé neuspokojování některých ze základních potřeb dítěte vede ke spuštění obranných mechanismů (agresivní projevy chování, zvýšená imaginace; apod.) a mohou vést k počátku budoucího sociálně-patologického chování a k narušení mezilidských vztahů. Hlavním pilířem v oblasti socializace zůstává rodina, kde rodiče a pečovatelé pokládají morálně-etický základ a jsou dítěti jednoznačně modelem a vzorem.¹⁵

1.2 Hra v systému předškolní výchovy

Hra představuje od raného dětství nejpřirozenější a nejdůležitější činnost, jejichž prostřednictvím dítě získává potřebné zkušenosti z okolního světa a zároveň poznává samo sebe. Během hry dítě rozvíjí svůj intelekt, osobnost, smyslové vnímání, emoce, fantazii, sociální kontakty, tvořivost i pohybové nadání.¹⁶

Hru nazývá Kolláriková a Pupala jako nejlepší způsob „...osobnostně orientované předškolní výchovy...“.¹⁷ Za hru tedy Kolláriková a Pupala považují jakoukoli řízenou motivovanou činnost, která je pedagogickým pracovníkem využívána k naplnění jeho pedagogických záměrů. Oblast pedagogických záměrů však předpokládá přirozený způsob a postup vedení činností. Svá tvrzení autoři dokládají vyvážeností, kdy se předškolní dítě při spontánní, dobrovolné hře a v individuálním tempu učí, hledá, přemýšlí a/nebo zkouší. Využití hry k pedagogickým záměrům nespočívá v direktivní instrukci k manipulaci s předměty a/nebo technikami, nýbrž k vytvoření dostatečného prostoru k rozličným aktivitám, při nichž se může dítě

¹⁴ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 98.

¹⁵ MERTIN, V., GILLERNOVÁ, L. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. s. 17-19.

¹⁶ BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. Co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let. Dotisk. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-1829-0. s. 59-60.

¹⁷ KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. *Předškolní a primární pedagogika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-828-9. s. 135.

samostatně projevit. K tomuto účelu slouží jak spontánní, tak cíleně řízené aktivity vycházející z potřeb dítěte a respektující jeho zájmy.¹⁸

Charakter her i vlastní přístup ke hře je dle Hájka silně závislý na věku jedinců.¹⁹ Hry lze diferencovat podle několika hledisek a různí autoři používají odlišné přístupy k jejich dělení (hra manipulační, námětová, pohybová, konstruktivní, individuální, kolektivní aj.). Rozmanitost různých druhů her však představuje důležitý aspekt pro předškolního pedagoga, zdrojem inspirací se tak stávají vlastní zkušenosti a určitá míra improvizace pedagoga.

Nedílnou součástí hry předškolních dětí jsou hračky a další náhodně vybrané předměty, přírodniny apod. Zvláště na hračky jsou dle Hájka et al., kladeny vysoké nároky z pohledu pedagoga. Podle současných požadavků by měla takováto pomůcka přinášet nejen radost a citové uspokojení, ale „...*musí odpovídat i hygienickým, pedagogickým a estetickým požadavkům*...“²⁰ Současně by měla poskytovat i didaktický záměr pro obě pohlaví. Z hlediska společenského i technického lze v systému předškolní výuky v omezeném množství využít i elektrotechnické a elektronické hračky a/nebo stavebnicové modely, které velmi kladně rozvíjí zvědavost, zájem o techniku a rozvíjí konstrukční myšlení.²¹ Jako zcela nevhodné pomůcky pro zařazení do předškolní výuky jmenuje Hájek et al., všechny hračky, které nepodněcují k přemýšlení o funkčních souvislostech a zároveň neposkytují dostatečné podněty k rozvoji poznávacích funkcí.²²

Odlišné pojetí hry je také pozorováno mezi dětmi institucionální předškolní výchovy. Děti mezi třetím a čtvrtým rokem inklinují k modelování, malování, stavění kostek, oblíbené jsou též hračky, které jezdí a/nebo vztahující se k běžným pracovním činnostem, a které současně kopírují reálné předměty (vaření, žehlení, hra na opraváře

¹⁸ KOLLÁRIKOVÁ, Z., PUPALA, B. *Předškolní a primární pedagogika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-828-9. s. 135.

¹⁹ HÁJEK, B., HOFBAUER B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Trendy pedagogiky volného času. Vyd. 2. Praha: Portál. 2011. ISBN 978-80-262-0030-7. s. 127.

²⁰ HÁJEK, B., HOFBAUER B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. s. 128.

²¹ Srov. tamtéž

²² Srov. tamtéž.

apod.). Není výjimkou představa imaginárního kamaráda a častá rozmluva s ním.²³ Dítě mezi čtvrtým a pátým rokem života vyžaduje častější změnu námětu her a taktéž vyžaduje více prostoru a pohybových činností. Zlepšující se manuální zručnost je důvodem k častější výtvarné a pracovní činnosti. Mezi pátým a šestým rokem života dítěte dochází ke zvládnutí složitějších pohybových koordinací. Taktéž výtvarné činnosti jsou vlivem rozvoje jemné motoriky zdařilejší. V tomto období se i nadále uplatňují volné hry (**spontánní učení**), při nichž dítě využívá svou tvořivost i fantazii. Vzhledem k pokročilejším sociálním kontaktům se již dokáže dítě zapojit do společenských her a na významu nabývají didaktické hry (**učení záměrné**), které hravou formou rozvíjejí poznávací schopnosti a funkce jedince, ale především napomáhají dítěti rozlišit mezi hrou a úkolem a z něho vyplývající povinnosti.²⁴

²³ BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. s. 59.

²⁴ Srov. tamtéž

2. Výtvarná výchova předškolního věku

Výtvarná výchova je chápána jako nedílná součást výchovně vzdělávací práce s dětmi předškolního věku. Tato oblast se vyznačuje specifickými výtvarnými činnostmi, související s charakteristickými znaky výtvarného projevu v předškolním věku i vlastní realizací výtvarné výchovy v podmínkách mateřských škol (dále jen MŠ). Kapitola 2 přináší ucelený přehled výtvarných činností, popis vývoje dětské kresby, popis užitého výtvarného materiálu v MŠ a přehled základní terminologie výtvarné výchovy.

2.1 Přehled základní terminologie v oblasti výtvarné výchovy

Pro potřeby sjednocení a objasnění terminologie, používané v předkládané bakalářské práci, uvádí následující přehled základní definice vybraných termínů v abecedním pořadí.

Kreativita: kreativita (též tvořivost) představuje schopnost jedince umět si hrát, překračovat hranice stereotypu a využívat dětského způsobu myšlení v tvořivé práci. Výsledkem takovéto činnosti jsou zcela nové a originální nápady a způsoby řešení výtvarné a tvůrčí činnosti. Ve školním věku dochází ke stagnaci a spontánní dětská hravost se vytrácí.²⁵

Motivace: představuje vše, co pedagog záměrně připraví a využije, aby podpořil dětskou zvědavost a potřebu zúčastnit se nabízené výtvarné činnosti. Přesto jak Hazuková uvádí, nelze očekávat bezprostřední a viditelnou odezvu během činnosti.²⁶ Motivující aspekt však může představovat nejen výtvarný úkol a/nebo námět, ale také použitá výtvarná technika, materiál a zvolená organizační forma.²⁷

Námět výtvarné činnosti: představuje významný prostředek konkretizace cílů výtvarné výchovy v předem stanoveném, výtvarném úkolu. Zpracování výtvarného námětu vychází, jak uvádí Hazuková, z autentických situací, vlastních prožitků a představ dětí

²⁵ LIPINSKÁ, K. Když se řekne kreativita. *Děti a my*. 2008, č. 8, s. 22-23. ISSN 0323-1879.

²⁶ HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. s. 60-61.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 63.

o skutečnosti a/nebo jejich fantazijních přeměnách.²⁸ Zpracování výtvarného námětu je převážně individuální.

Výtvarná výchova: je považována za součást integrovaných vzdělávacích oblastí na všech stupních vzdělávání. Vyznačuje se *významem technickým* (jedinec využívá prostředky působící na zrak a hmat) a *významem hodnotícím*. V preprimárním vzdělávání je pohlíženo na výtvarnou výchovu jako na proces záměrného působení na předškolní děti s využitím speciálních prostředků, a tím plní své vzdělávací funkce.²⁹

Výtvarná činnost: slouží k uskutečňování vzdělávací funkce výtvarné výchovy.³⁰ Podle Hazukové jsou výtvarné činnosti „...součástí jejího obsahu i jejím prostředkem...“³¹, přičemž výtvarné činnosti vykazují odlišnou podobu výtvarné tvorby. Hazuková dále diferencuje podoby výtvarných činností takto:

- *Explorační tvorba:* pro předškolní vzdělávání nejefektivnější, svým didaktickým záměrem zprostředkovává činnost dětem formou objevování a zkoumání, včetně experimentování s technickými pomůckami. Explorační činnost může mít podobu *výtvarného experimentu* (vzdělávací záměr předkládá dítěti v podobě zkušenosti) a *výtvarné hry* (velký motivační význam, kdy při hře převažují emoce).³²
- *Tvorba volná:* pro potřeby předškolního vzdělávání málo vhodná. Výsledek takovéto tvorby není určen pro konkrétní užitek nebo potřebu. Vyniká především v umělecké oblasti (malby, kresby, sochařství, grafiky). Podle Hazukové se do této kategorie řadí i tzv. tematické práce (ilustrace k říkadlům, pohádkám a písničkám).³³
- *Užitá tvorba:* v porovnání s volnou tvorbou představuje její opak. Výsledný produkt tvorby je vázán na konkrétní užití a/nebo potřebu. Užitá tvorba

²⁸ HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání* s. 60-61.

²⁹ HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Dr. Josef Raabe, s.r.o., 2011. ISBN 978-80-87553-30-5 s. 32-33.

³⁰ HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. s. 33.

³¹ Srov. tamtéž.

³² HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. s. 45.

³³ Srov. tamtéž, s. 45-46.

představuje širokou základnu pro předměty lidové umělecké tvorby (vytváření dekorativních předmětů pro Velikonoce, Vánoce a další významné události).³⁴

2.2 Výtvarné techniky používané v předškolním vzdělávání

Úspěšná implementace výtvarných technik prostřednictvím hry předškolních dětí představuje důležitý aspekt pro výtvarnou činnost s očekávaným didaktickým potenciálem. Výběr vhodné výtvarné techniky není nahodilý, ale záměrný, který zahrnuje plánování činností, přípravu a vlastní realizaci výtvarných činností. Pouze erudovaný pedagog MŠ, se znalostí rozmanitých výtvarných technik dokáže vědomě a citlivě posoudit výběr a vhodnost zvolené výtvarné techniky pro každodenní činnost dětí v předškolním zařízení. Prostřednictvím výtvarných technik získávají předškolní děti hmatatelný výsledek jejich výtvarných činností. S výběrem vhodné techniky souvisí také znalosti používaných nástrojů, materiálů a určitých technických znalostí pedagoga a/nebo předškolních dětí.³⁵

Pro potřeby předškolních vzdělávání je nutné, aby si děti osvojily základní plošné i prostorové výtvarné techniky (kresby, malby, modelování). Současná odborná i volnočasová literatura nabízí širokou paletu výtvarných technik, které lze podle Hazukové diferencovat, přičemž ostrou hranici mezi jednotlivými technikami nelze zcela upřesnit.³⁶

2.2.1 Plošné (dvourozměrné) výtvarné techniky

Kresba: výrazovým prostředkem kresby je linie (jednobarevná, vícebarevná, negativní, pozitivní, ostrá, rozetřená, vyrytá, vytlačená). Kresba dále může vznikat využitím různorodých vykrývacích technik (vosk, batika).³⁷ Kresby lze dále dělit podle vytvářené stopy na suchou a mokrou kresbu. Techniky využívající suchou stopu představují

³⁴ HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. s. 46.

³⁵ Srov. tamtéž, s. 48-49.

³⁶ Srov. tamtéž, s. 52-54.

³⁷ Srov. tamtéž

kresby s užitím tužky, úhlu a rudky. Techniky kresby s mokrou stopou využívají pero, dřívko, štětec a fix.³⁸

Malba: výrazovým prostředkem malby je barevná skvrna, jejich vzájemná harmonie a souhra. Lze očekávat, že právě malba odhalí vztah předškolních dětí k barvám, k jejich vzájemné harmonii a určitému estetickému citění, pocitům a náladám. Malby představují vyšší stupeň výrazové výtvarné činnosti a navazují na grafické znaky, které vznikaly v kresbě. Vyšší stupeň výtvarné činnosti lze spatřovat v mísení barevných odstínů, kombinací materiálů a postupů a dalších náhodných barevných událostí, které mohou být potenciálním zdrojem dalších podnětů předškolních dětí. Malbu v podmínkách MŠ realizujeme převážně vodou ředitelnými barvami.^{39,40}

Kombinované techniky: v podmínkách MŠ používáme otisk, popř. protisk. Techniky jsou pro předškolní děti náročnější na čistotu provedení, tato malá zručnost během let postupně vymizí. Přesto jsou např. otisky přírodnin a předmětů velmi populární.

2.2.2 Prostorové výtvarné techniky

Grafika: vyznačuje se sníženou barevností a zvýšeným kontrastem tmavých a světlých linií, ploch a textur. Pro podmínky MŠ jsou tyto techniky náročnější, přesto zaujímají nezastupitelné místo při seznamování dětí s netradičními výtvarnými nástroji pro grafickou techniku. Zájem o grafickou techniku je pozorován převážně v pubertálním věku jedince. K dalším technikám náleží rytá kresba, linoryt, papírorýt, ocelorytina aj.⁴¹

Obdoba grafických technik: navazují na tradiční grafické techniky s rozšířenou verzí, tj. např. tisk z desek vytvořených koláží, s využitím lepenky a/nebo rozličných textilních materiálů.⁴²

Frotování povrchů: velmi oblíbená technika reliéfně překreslované techniky s využitím tužky, úhlu, pastelu nebo rudky. Frotáž je hojně využívána v MŠ v podzimních

³⁸ ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, nejen pro základní umělecké školy. Přepřac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-129-X. s. 173-177.

³⁹ ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, nejen pro základní umělecké školy. s. 177-180.

⁴⁰ HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání.* s. 53.

⁴¹ ROESELVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, nejen pro základní umělecké školy. s. 181-188.

⁴² HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání.* s. 53.

měsících a s využitím listů. K frotáži se nadále využívají textilní materiály, přírodní dřevěný materiál, podrážka bot aj.⁴³

Plošné konstruování: objevuje se také u kombinovaných plošných technik, řadíme zde koláž, dekoláž a asambláž.

Kombinace dvou a více uvedených technik: nejsou aplikovány v současném preprimárním vzdělávání pro trvalí, nicméně přechodně sníženou zručnost předškolních dětí.

2.2.3 Trojrozměrné vyjádření prostorové výtvarné techniky

Trojrozměrné vyjádření prostorové výtvarné techniky dovoluje prostorové vyjádření, tedy zřetelně hmatatelný výsledek výtvarné činnosti. Ke své činnosti dítě využívá pestrou paletu materiálů, které lze libovolně kombinovat a přetvářet v prostoru.⁴⁴ Převážně se uplatňují tři základní principy prostorového vyjádření.

Plastický přístup: jedná se o modelování a tvarování měkké hmoty (keramika, sochařství, modelování z hlíny). Tato technika se vyznačuje vysokým stupněm experimentování (možnost volby materiálu, pevnosti a opracovatelnosti používané měkké hmoty).⁴⁵

Skulptivní přístup: vyznačuje se ubíráním modelovacího materiálu (dřevozpracování, práce s kamenem, využití nožů, dlát, rydel, rašplí aj.). Technika velmi náročná na manuální zručnost, není tedy vhodná pro předškolní děti, odstraněný materiál již není možné nahradit zpět.⁴⁶

Konstruktivní přístup: technika přinášející logické uvažování v prostoru, lze ji tedy pozorovat při sestavování stavebnicových prvků, vrstvení materiálů a objektů.⁴⁷

Méně časté prostorové techniky: do této skupiny výtvarných technik řadíme obalování, tvarování muchláním aj.

⁴³ VONDROVÁ, P. *Výtvarné techniky pro děti*. Hry a výtvarné techniky pro děti ve věku od 4 do 9 let. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-583-0. s. 55.

⁴⁴ ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, nejen pro základní umělecké školy. s. 189-192.

⁴⁵ HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. s. 54.

⁴⁶ ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, nejen pro základní umělecké školy. s. 189-192.

⁴⁷ HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. s. 54.

2.2.4 Netradiční výtvarné techniky

Netradiční výtvarné techniky jsou inspirovány soudobou plošnou i prostorovou tvorbou využívající elektronická média apod. Techniky, které v současném předškolním vzdělávání nejsou využívány.⁴⁸

2.3 Výtvarný materiál používaný v předškolním vzdělávání

Výtvarný materiál, který lze využít pro výtvarnou činnost předškolních dětí, rozdělujeme podle dostupnosti a oblíbenosti u předškolních pedagogů na *tradiční a netradiční výtvarný materiál*. K tradičnímu výtvarnému materiálu řadíme dřevo, modelovací hmotu, papír, přírodní suroviny. Atypický výtvarný materiál představují plastové a kovové výrobky. Následující přehled uvádí popis tradičního i netradičního výtvarného materiálu, jeho předpokládanou funkci ve výtvarné výchově a případně slovní hodnocení použitelnosti a vhodnosti pro předškolní vzdělávání.

2.3.1 Papír

Papír představuje nejrozšířenější materiál pro výtvarné činnosti v předškolních zařízeních. Mezi přednosti tohoto materiálu patří různorodost papíru: lepenky, papírové krabice, rulky, tácky apod. Papír existuje v rozdílných velikostech, kvalitě a barevném provedení, výše uvedené rozvíjí dětskou tvořivost a fantazii prostřednictvím široké škály nabízených výtvarných činností. Papír je jeden z hlavních představitelů výtvarných materiálů, který nejvšestranněji rozvíjí výtvarnou činnost dětí pomocí technických dovedností a to: stříháním, mačkáním a lepením, taktéž je vhodný pro všechny typy výtvarných technik (plošných i prostorových). Jeho využitelnost je mnohoznačná, nalézá uplatnění během celého školního roku – činnosti s využitím papíru jsou tedy běžnou každodenní součástí života v MŠ. Výhodou je také finanční nenáročnost a možnost recyklace již použitých papírových výrobků.⁴⁹

2.3.2 Modelovací hmota, plastelína

Modelovací hmotu (plastelína) řadíme mezi tradiční výtvarný materiál, který je také velmi oblíbený u předškolních dětí z důvodu jednoduché tvárnosti a rozmanitosti

⁴⁸ HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. s. 54..

⁴⁹ VONDROVÁ, P. *Výtvarné hry a pohádky*. Pro děti od 2 let. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1789-0. s. 43-58.

vytvářených produktů. Plastelína nepředstavuje rizikový materiál a taktéž není náročná na čistotu pracovního prostředí po ukončení výtvarných činností. Výtvarným námětem pro modelování jsou např. postavičky lidí, zvířat a různých figurek – materiál je použitelný pro všechny integrované vzdělávací bloky Jaro, Léto, Podzim, Zima. Použití nalézá u prostorových technik (plastický přístup, tvorba asambláže). Konečné produkty výtvarné činnosti mohou posloužit k oživení prostředí mateřských škol a tím přispívat k ještě většímu prožitku a radosti z výtvarné činnosti.⁵⁰

2.3.3 Přírodní materiál

Pojem přírodní materiál zahrnuje: kameny, šišky, větvičky, rostliny, ovoce, kaštiny, žaludy, listí apod., tedy suroviny nalézané při venkovních činnostech. Hojně využívané listí pro podzimní výzdobu patří mezi nejfrekventovanější výtvarné činnosti v MŠ. Vondrová ve své publikaci nabízí několik variant a námětů pro výtvarnou činnost s užitím přírodního materiálu, přičemž společným jmenovatelem všech je uplatnění prostorové techniky. Neocenitelnou výhodou přírodního materiálu je finanční nenáročnost, rozmanitost nabízených variant při volbě výtvarné činnosti a environmentální výchova předškolních dětí.⁵¹

2.3.4 Dřevo

Dřevo patří mezi tradiční a velmi oblíbený materiál, svou podstatou náleží do skupiny přírodního materiálu. Pro běžné užití v MŠ slouží různé typy dřevěných špachtlí, malých dřivek a větviček. Pro zpracování větších částí dřevěného materiálu je nutné použít speciální pomůcky a náčiní, předškolní děti nejsou schopné samostatně opracovat dřevěný materiál a je nutný zvýšený dohled pedagogického pracovníka.⁵²

2.3.5 Textilní materiál

Do plánovaných výtvarných činností lze zařadit i užití různých textilních materiálů a vláken. Děti velmi oblíbené jsou ruční malby na textil, realizované především v rodinném prostředí. Obdobně jako papír, také textilní materiál napomáhá rozvíjet technickou dovednost předškolních dětí pomocí stříhání a lepení. K výtvarné činnosti poslouží různé zbytky látek, bavlnky, vlna apod. Kolektiv autorů nabízí ve své

⁵⁰ VONDROVÁ, P. *Výtvarné hrátky a pohádky*. Pro děti od 2 let. s. 10-26.

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 59-81.

⁵² Srov. tamtéž

publikaci *Předškolákův rok* dostatek inspirací pro tvůrčí činnost s využitím textilního materiálu.⁵³

2.3.6 Plastové výrobky

Plastové výrobky představují netradiční materiál vhodný k výtvarné činnosti v MŠ. Plastové výrobky se vyznačují zvýšenou ekologickou a ekonomickou zátěží pro společnost obecně. Zvýšené nároky na likvidaci takovýchto výrobků však slouží k environmentální výchově v předškolním vzdělávání. Z výtvarných technik, použitelných v MŠ, ke zpracování plastových pomůcek (plastových lahví a/nebo víček) lze jmenovat převážně prostorové techniky (tvorba koláže a kombinace různých materiálů). Plast se nevyznačuje zvýšenými nároky na bezpečnost při práci, přesto v případě nutnosti stříhání materiálů je důležitá pomoc pedagogického pracovníka.⁵⁴

2.3.7 Plechovky, dráty a jiný kovový materiál

Obecně je kovový materiál považován za netradiční výtvarný materiál. Pro podporu jemné motoriky lze vyjmenovat použití jemného kovového drátku k navlékání korálků, případ. dekorování prázdných plechovek. Z výtvarných technik s použitím kovových materiálů dominuje prostorová technika a tvorba koláže. Velkou nevýhodou kovového materiálu představuje nezanedbatelné riziko poranění při vlastní výtvarné činnosti, proto tento materiál vyžaduje neustálý a zvýšený dozor pedagogického pracovníka.⁵⁵

2.4 Vývojové etapy výtvarného projevu dítěte

Výtvarný projev dítěte a jeho vývoj je nedílnou součástí rané výtvarné aktivity. Jednotlivé vývojové etapy lze diferencovat podle věku dítěte a/nebo podle charakteristického výtvarného znaku. Přestože jsou vývojové etapy ohraničeny dolní i horní věkovou hranicí, nelze tuto skutečnost aplikovat všeobecně (nárůst dětí předčasně narozených, vzrůstající počet dětí s odkladem povinné školní docházky apod.). Individuální rozdíly mezi dětmi jsou právě v období raného dětství velmi

⁵³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Předškolákův rok – do školy jenom krok*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. 208 s. ISBN 978-80-251-3279-1.

⁵⁴ VONDROVÁ, P. *Výtvarné hry a pohádky*. Pro děti od 2 let. s. 27-42.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 82-93.

značné. Úlohou pedagogického pracovníka v MŠ je důsledná znalost jednotlivých vývojových etap a citlivé vedení pedagogické činnosti s ohledem na odlišnosti jednotlivých vývojových etap výtvarného projevu.

2.4.1 Bezobsažná čáranice

Pro označení prvotní výtvarné činnosti dítěte se využívá pojmu bezobsažná čáranice, která vychází z prvotních kontaktů dítěte s výtvarným materiálem. Tento důležitý mezník ve výtvarném projevu dítěte slouží k uspokojení spontánní činnosti dítěte, která vychází z jeho motorického základu.⁵⁶ První výtvarné pokusy se uskutečňují u dětí po 1 roce života. Bezobsažná čáranice nevyjadřuje žádný záměr dítěte (Obr. 1). Čáry jsou vedeny bez plánu a kontroly, zpravidla mají tvar neuzavřených vpravo a levotočivých linií, které se od sebe navzájem odlišují velikostí a silou přtlaku na výtvarnou pomůcku, pohyby často přesahují plochu papíru.^{57,58}

Bezobsažné čarání je pozorováno u všech dětí, které k výtvarné činnosti dostanou dostatek prostoru a příležitostí. Kresba dítěti přináší uspokojení, do vlastní činnosti nekládá žádnou myšlenku. Vítková však upozorňuje, že prvotní čáranice jsou tvořeny pohybem celého těla, ke konci této vývojové etapy se pohyb omezuje na celou ruku.⁵⁹ Období bezobsažné čáranice trvá přibližně půl roku. Pravidelným kontaktem s výtvarnou činností dochází k určité rytmizaci čar, které zdokonalují dětskou kresbu a v závěru období tvoří významnou dominantu výtvarného projevu dítěte.⁶⁰

⁵⁶ VÍTKOVÁ, M. *Výtvarná výchova dětí předškolního věku*. Vyd. 3. Brno: Institut pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků, 1986. s. 9.

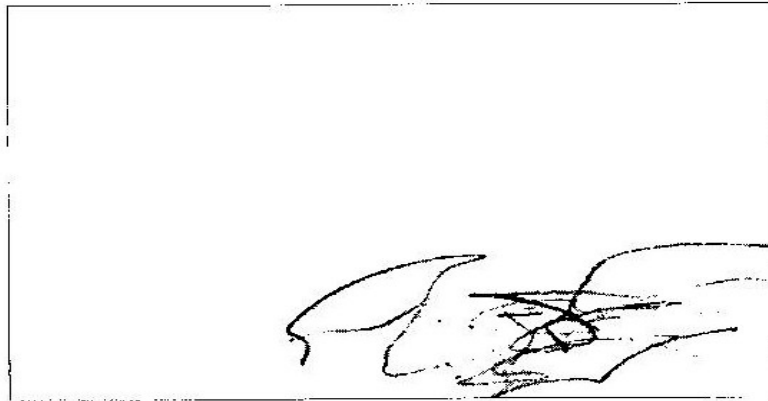
⁵⁷ Srov. tamtéž.

⁵⁸ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 73.

⁵⁹ VÍTKOVÁ, M. *Výtvarná výchova dětí předškolního věku*. s. 10.

⁶⁰ Srov. tamtéž.

Obr. 1 Bezobsažná čáranice šestnáctiměsíčního dítěte

Zdroj: Langmeier a Krejčířová. Vývojová psychologie. s. 74.

2.4.2 Obsažná čáranice

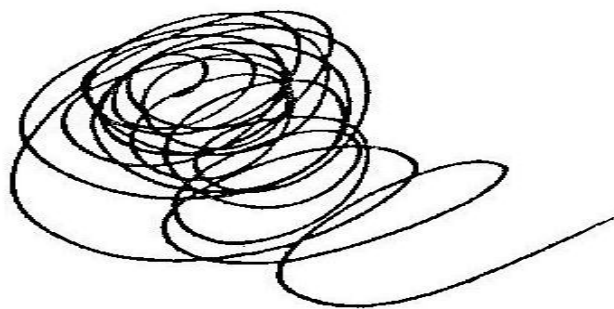
Prvotní kresba dítěte se pravidelným kontaktem s výtvarnou činností mění, postupně si dítě začíná uvědomovat výsledek výtvarného projevu. Následující vývojová etapa obsažné čáranice je obvykle označována dolní hranicí 18 měsíců a horní hranicí 24 měsíců. Vyznačuje se kultivovanějším výtvarným projevem, který se podle Vítkové liší „...*jak ve vedení čáry, tak v přítlaku, v ovládnutí směru, ve velikostním rozlišení jednotlivých uzavřených útvarů, v důsledném pokrytí celé plochy papíru...*“.⁶¹

V tomto období se počíná formulovat mnohoznačnost výtvarné kresby. Dítě dodatečně vkládá do kresby obraz skutečnosti, jeden výtvarný počín vyjadřuje několik představ, které mu výtvarný projev evokuje. Obsažná čáranice je charakterizována kruhovitými a elipsovitými změtí čar⁶² (Obr. 2).

⁶¹ VÍTKOVÁ, M. *Výtvarná výchova dětí předškolního věku*. s. 14.

⁶² Srov. tamtéž

Obr. 2 Obsažná čáranice

Zdroj: Loose A. C. Grafomotorika pro děti předškolního věku. s. 65.

2.4.3 Znaková kresba

Znaková kresba se vyvíjí postupným zdokonalováním nahodilého seskupení čar. V prvotní fázi Vítková popisuje období přechodu ke znakové kresbě.⁶³ Dolní věková hranice znakové kresby je 24 měsíců a horní hranice 36 měsíců. V tomto období jsou již popisovány prvotní velké individuální rozdíly mezi dětmi. Ve výtvarném projevu i nadále převládá kruhová čáranice a nahodilé seskupení čar v dítěti evokuje představu určitého předmětu. Dítě však popisuje výtvarný počín opakovaně odlišnými názvy. Období přechodu ke znakové kresbě je zatíženo automatismem, tedy neustálým opakováním určitého výtvarného zpracování námětu, které v krajních situacích a bez pedagogického zásahu může vést k neustálému opakování výtvarného schématu, které výtvarně ovládá až do období dospívání, kdy se motivace k výtvarné činnosti zcela vytrácí.⁶⁴

Vlastní období znakové kresby je pozorováno těsně před dovršením 3 roku života, kdy nastává období vytváření znaků pro předměty a okolní jevy. Jak dále uvádí Vítková, výtvarná aktivita je přímo úměrná kvalitě emocionálního vztahu k zobrazované skutečnosti. Přičemž, „...tam, kde je dítě pro věc zaujato, narůstá i spontánní tvůrčí aktivita a dochází i k rozvíjení individuálních výtvarných

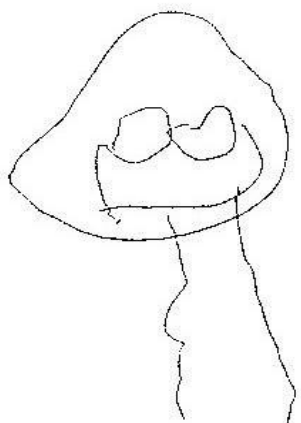
⁶³ VÍTKOVÁ, M. *Výtvarná výchova dětí předškolního věku*. s. 18.

⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 21.

schopností...“.⁶⁵ Pro lidskou postavu je vžitý termín **hlavonožec**, tedy uzavřená křivka představující celé lidské tělo (Obr. 3). Poměrně brzy kreslí děti oči, ústa i nos. Zřídka se kreslí uši. Nohy má hlavonožec zpravidla dříve než ruce a kresby vyjadřuje značnou disproporci v tělesných proporcích, hlava zaujímá největší část kresby.⁶⁶ Prvotní obrazy hlavonožců nerozlišují mezi mužem (chlapcem) a ženou (dívkou). Postupně dítě vnímá rozdíly a kreslí další přívlastky pro odlišení jednotlivých postav (klobouk, sukně apod.). Obecně platí, že výtvarný projev dítěte v období znakové kresby postupuje od kresby jednoho hlavonožce s využitím celé plochy výkresu až ke kresbě celé skupiny hlavonožců (máma, táta, děti) v kombinaci s prostředím (dům, strom apod.).⁶⁷

Předmětem zájmu se postupně stává také kresba zvířat a prostředí. Ačkoliv se prvotní kresba zvířete neliší od obrazu lidí, výtvarné zpracování podoby zvířete napoví jeho polohy. Vítková uvádí, že zvířete prozradí jeho horizontální poloha těla, tedy obraz z profilu.⁶⁸ Znakovou kresbu je doporučováno s dětmi konzultovat, výtvarné projevy a slovní výpověď dítěte je mnohdy daleko pestřejší než samotné výtvarné zpracování.

Obr. 3 Hlavonožec

Zdroj: Zdroj: Loose A. C. Grafomotorika pro děti předškolního věku. s. 61.

⁶⁵ VÍTKOVÁ, M. *Výtvarná výchova dětí předškolního věku*. s. 25.

⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 26.

⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 30.

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 26.

2.4.4 Spontánní realismus

Spontánní realismus představuje nejvýznamnější období výtvarného vývoje dítěte. Plynule navazuje na znakovou kresbu a nadále se intenzivně vyvíjí. Vítková definuje spontánní realismus jako „...*královským obdobím dětského výtvarného projevu.*“⁶⁹ Věková hranice spontánního realismu je uváděna mezi 3-6 rokem, tedy věkovým obdobím mateřské školy. Výtvarný projev vychází ze zkušeností, které jsou silně závislé na prožitku. Právě intenzita a kvalita prožitku podmiňují výběr a kvalitu výrazových prostředků, které je dítě schopné využít. Nemalou měrou silně uplatňuje psychická osobnost dítěte, které jsou určující pro výběr výtvarného námětu, volba barevného provedení, zvýraznění některých doplňkových součástí výtvarného zpracování námětu. Je důležité zmínit, že dítě v tomto období svou kresbu nikdy neopravuje.⁷⁰

Výsledné výtvarné zpracování dítě kreslí podle toho, jak si objekt představuje, nikoliv podle toho, jak ho v daném okamžiku vidí, tedy je výsledkem dětské představivosti (Obr. 4). Barevný kolorit je přizpůsoben k emotivnímu vnímání barev (označují sympatické a nesympatické možnosti výtvarného prožitku).⁷¹ Z pohledu pedagogického dohledu doporučuje Vítková využití motivačního prostředku prostým slovem, kdy slovní projev pedagoga iniciuje dětskou představivost. Slovní působení je však nutné přizpůsobit věku dítěte, přičemž rozhodující zde nejsou roky, nýbrž velmi často i měsíce.⁷² Spontánní realismus doprovázejí tzv. **zvláštnosti výtvarného projevu**, které představují neobvyklé způsoby vyjádření, vycházející z potřeb dítěte podělit se o vědomosti, o skryté souvislosti a emocionální stavy. Některé z popisovaných zvláštností jsou zcela ojedinělé, k jiným zpravidla dospěje více dětí.⁷³

⁶⁹ VÍTKOVÁ, M. *Výtvarná výchova dětí předškolního věku*. s. 32.

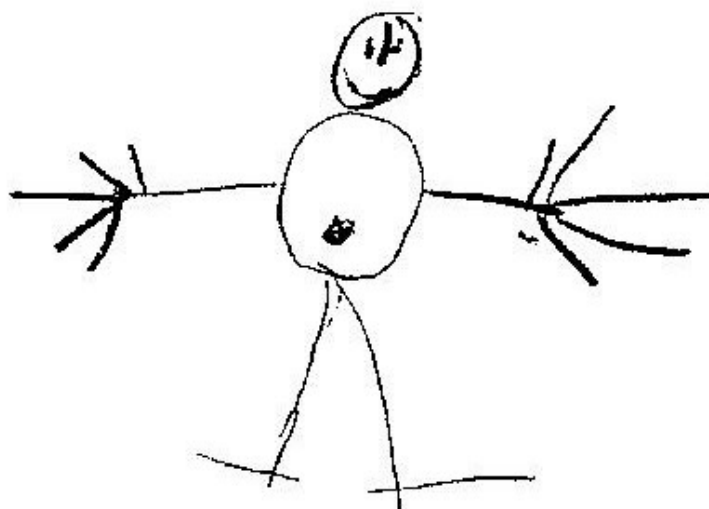
⁷⁰ Srov. tamtéž

⁷¹ Srov. tamtéž, s. 34.

⁷² Srov. tamtéž, s. 37.

⁷³ ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, nejen pro základní umělecké školy. s. 20-21.

Obr. 4 Spontánní realismus

Zdroj: Loose A.C. Grafomotorika pro děti předškolního věku. s. 62.

2.4.5 Krize výtvarného projevu

Předchozí na sebe navazující vývojové etapy výtvarného projevu dítěte jsou náhle přerušeny výtvarnou krizí, která je nedílnou součástí výtvarného projevu dítěte.⁷⁴ Tato krize výtvarného projevu se projevuje sníženým zájmem o výtvarnou činnost. Dostavuje se u všech dětí a to tím dříve, čímž dřívější byl nástup výtvarné činnosti u dítěte, tedy vykazovalo-li dítě první kontakt s výtvarnou činností od prvního roku života, dostavuje se první výtvarná krize mezi 5 a 6 rokem života dítěte, tedy v předškolním věku. Pakliže dítě projevovalo zájem o výtvarnou činnost kolem věku 2 let, posunuje se nástup krize výtvarného projevu do prvních ročníku primárního vzdělávání.⁷⁵

Logické zdůvodnění tohoto stavu spatřuje Vítková v potlačení spontánnosti z důvodu zvýšeného rozumového přístupu k objektivním zkušenostem na jedné straně a výtvarnými dovednostmi jednotlivce, na straně druhé.⁷⁶ Výtvarná krize je doprovázena pocitem vnitřní nejistoty a obav před neúspěchem.⁷⁷ Projevy výtvarné krize lze zmírnit

⁷⁴ VÍTKOVÁ, M. *Výtvarná výchova dětí předškolního věku*. s. 39.

⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 39.

⁷⁶ Srov. tamtéž.

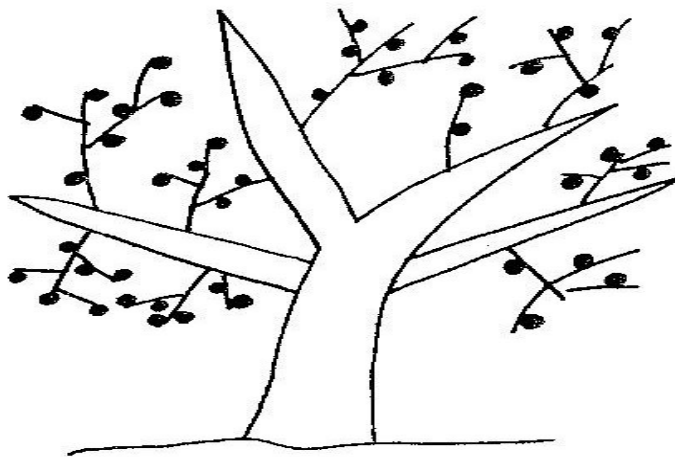
⁷⁷ ROESELLOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy v., nejen pro základní umělecké školy*. s. 19.

vhodnou organizací výuky, především kolektivní výtvarnou činností a přiměřeným námětem k výtvarné činnosti.

2.4.6 Vizuální realismus

Vizuální realismus představuje poslední vývojovou etapu výtvarného projevu dětí. Tato etapa se vyznačuje odlišnými pedagogickými přístupy k výtvarné činnosti. Období je ohraničeno dolní hranicí 6 let a horní hranicí 14 let. Charakteristickým znakem této vývojové etapy je opuštění představ a znázornění výtvarného záměru podle toho, co jedinec vidí ⁷⁸ (Obr. 5). V průběhu vizuálního realismu, především v jeho končícím období, bývá pozorována **druhá krize výtvarného projevu**, která nastupuje u adolescentů s absencí potřeby seberealizace.⁷⁹ Logické zdůvodnění tohoto stavu je odrazem bouřlivých změn, které doprovází období dospívání a není předmětem předkládané bakalářské práce.

Obr. 5 Vizuální realismus

Zdroj: Loose A. C. Grafomotorika pro děti předškolního věku. s. 65.

⁷⁸ VÍTKOVÁ, M. *Výtvarná výchova dětí předškolního věku*. s. 41.

⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 49.

2.5 Přínos výtvarné výchovy v předškolním vzdělávání

Mateřská škola představuje nedílnou součást vzdělávací soustavy v ČR. Vzdělávací funkci plní předškolní instituce rozvíjením znalostí všech dětí, jejich schopností a dovedností v nejrůznějších oblastech tak, aby byla naplněna všestranné příprava na vstup do primárního vzdělávání. Výchovné působení předškolního vzdělávání je omezeno dobou, po kterou jsou předškolní děti schopné se soustředit. Kramulová uvádí doporučený čas činností v rozsahu 15 minut, maximálně 20-25 minut.⁸⁰

Učivo je předškolním dětem nabízeno přirozeným způsobem pomocí slovního projevu a pohybu (scénky, hry, písničky) a nepřímo pomocí rozvíjení představivosti zapojením více smyslů (kreativní činnosti, psychomotorické, hudební a pohybové hry).⁸¹ Výtvarné činnosti, předškolních dětí, resp. jejich pokusy o ně, lze pozorovat u všech zdravě se vyvíjejících dětí. Nepodílí se pouze na rozvoji jemné motoriky, koordinaci ruky, očí a rozvoji smyslového vnímání, ale souvisejí s rozvojem poznávacích schopností, fantazie, estetického cítění i myšlení. Kresba se také podílí na rozvoji grafomotoriky, která je nezbytnou podmínkou pro psaní, včetně správného úchopu psacího náčiní.⁸² Hazuková shrnuje přínosy výtvarné činnosti předškolních dětí takto:

„Výtvarné činnosti poskytují příležitosti pro podněcování dětské formy tvořivosti (prekreativity) a rozvoj tvořivých předpokladů v dalších vývojových obdobích.“⁸³

Jak dále uvádí Hazuková, výtvarné činnosti svým viditelným výsledkem působí dětem radost a tímto je motivuje opakovat tuto činnost, čímž se v ní zdokonalují. Nedílnou součástí výtvarných činností je experimentování při náhodně získaném výtvarném vyjádření (vznik barevné skvrny apod.). V předškolním věku jsou však výtvarné projevy dětí velmi zatíženy individuálními rozdíly. Úlohou pedagogického

⁸⁰ KRAMULOVÁ, D. Učení mučení? *Informatorium 3-8*. 2012, č. 8, s. 16. ISSN 1210-7506.

⁸¹ Srov. tamtéž

⁸² SIMONIDESOVÁ, M. Dobře rozvinutá grafomotorika je podmínkou pro psaní. *Informatorium 3-8*. 2012, č. 7, s. 8-11. ISSN 1210-7506.

⁸³ HAZUKOVÁ, H. Výtvarné činnosti předškolních dětí. *Informatorium 3-8*. 2012, č. 9, s. 12-14. ISSN 1210-7506.

pracovníka v MŠ však není srovnávat výtvarné projevy žáků, ale podpora jednotlivce v jejich činnostech a projevech, čímž podporují jejich sebedůvěru a odvahu konat další výtvarné pokusy.⁸⁴

Role pedagogického pracovníka při výtvarných činnostech v MŠ však není jednoduchá. Pedagog musí být dostatečně erudován, výtvarné činnosti, s ohledem na vzdělávací aktivitu, záměrně plánovat tak, aby výsledkem byla očekávaná kompetence předškolního vzdělávání prostřednictvím vybraných výtvarných úkolů a činností.⁸⁵

⁸⁴ HAZUKOVÁ, H. Výtvarné činnosti předškolních dětí. *Informatorium 3-8*. 2012, č. 9, s. 12-14. ISSN 1210-7506.

⁸⁵ Srov. tamtéž

3. Legislativní předpisy státní vzdělávací politiky předškolního vzdělávání ČR

Kapitola 3 přináší ucelený přehled platných národních předpisů, týkající se předškolního vzdělávání v České republice. Zmíněné dokumenty jsou předlohou pro organizaci výuky v mateřských školách.

3.1 Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha

Programové prohlášení vlády České republiky z roku 1998 přineslo zásadní změny v oblasti vzdělávací politiky. Již v této době se počaly formovat požadavky kurikulární reformy. Na základě usnesení vlády č. 277 ze dne 7. dubna 1999 vznikl *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*, který přináší koncepci vzdělávací politiky pro střednědobý až dlouhodobý horizont uveřejněné v tzv. Bílé knize.⁸⁶

„Bílá kniha je pojata jako systémový projekt, formulující myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu.“⁸⁷

Cílem přijetí Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR bylo sjednotit realizační plány na všech úrovních vzdělávací soustavy, včetně sociálně ekonomického rozvoje. Předložený text Bílé knihy vychází z analýz a hodnocení českého školství v průběhu let 1995-2000 národními i mezinárodními organizacemi, z veřejné diskuze odborné i laické veřejnosti („Výzva pro deset miliónů“) a námitek představitelů zájmových sdružení.⁸⁸ Dokument vyzývá po nutnosti přijetí nového školského zákona i potřebě zpracování rámcových vzdělávacích programů, které budou specifikovat obecně závazné požadavky pro jednotlivé úrovně vzdělávání, navrhovat učební plány a formulovat pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů (dále jen ŠVP).

⁸⁶ MŠMT. Národní program rozvoje vzdělávání v české republice: *Bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001. ISBN 80-211-0372-8. s. 7.

⁸⁷ Tamtéž

⁸⁸ Srov. tamtéž.

V části věnované předškolnímu vzdělávání se Bílá kniha odvolává na nutnost dostupnosti institucionálního předškolního vzdělávání pro všechny děti ve věku 3-6 let, bez ohledu na sociální, kulturní či zdravotní hendikep. Předškolní vzdělávání realizované mateřskými školami se má podílet na všeobecném rozvoji psychických, fyzických a sociálních požadavků, doplněné o specifické potřeby jedince v tomto věkovém období. MŠ doplňuje výchovu v rodině dítěte, především však rozvíjí jeho osobnost pedagogickým vedením. Bílá kniha rovněž deklaruje požadavek na profesní a odbornou kvalifikaci pedagogických pracovníků mateřských škol, především však potřebě uzákonit vysokoškolské vzdělání pro pracovníky preprimárního vzdělávání.⁸⁹

3.2 Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

S účinností od 1. ledna 2005 vstoupil v platnost nový zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen školský zákon). Potřeba uzákonit nový legislativní předpis vycházel již z Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice. Školský zákon se skládá ze 192 paragrafů⁹⁰, současně je na tento zákon vázáno dalších 30 novelizací školského zákona, především týkající se oblasti maturitní zkoušky, a další prováděcí právní předpisy (vyhlášky a nařízení vlády). Poslední aktualizace zákona proběhla na konci roku 2012, přičemž 1. ledna 2013 nabyla účinnost novela školského zákona vyhlášená pod č. 333/2012 Sb., a č. 370/2012 Sb.⁹¹

Školský zákon ve své aktualizované verzi definuje zásady a cíle vzdělávání, seznamuje se vzdělávací soustavou v ČR, blíže specifikuje práva a povinnosti žáků a zákonných zástupců a v neposlední řadě informuje o specifických požadavcích na jednotlivých úrovních vzdělávání (předškolní, základní, střední a vyšší odborné). Za důležitá ustanovení týkající se předškolního vzdělávání jsou § 3, 4 a 5 školského

⁸⁹ MŠMT. *Bílá kniha*. s. 45-47.

⁹⁰ ČESKO. Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262-10324. ISSN 1211-1244.

⁹¹ MŠMT. *Novela školského zákona a novela vyhlášky č. 177/2009 Sb.* [online]. Praha: MŠMT, 2012 [cit. 2013-01-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/novela-skolskeho-zakona-a-novela-vyhlascky-c-177-2009-sb>.

zákona, které vymezují vzdělávací programy se zaměřením na rámcové vzdělávací a školní vzdělávací programy.

Předškolní vzdělávání je definováno a blíže specifikováno v ustanoveních § 33, 34 a 35 školského zákona, přičemž zákon definuje předškolní vzdělávání takto:

„Předškolní vzdělávání podporuje rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů. Předškolní vzdělávání vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání. Předškolní vzdělávání napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání a poskytuje speciálně pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami.“⁹²

Na současné znění zákona je vázán jeden prováděcí předpis pro oblast předškolního vzdělávání, a to vyhláška č. 214/2012 Sb., kterou se mění vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění vyhlášky č. 43/2006 Sb. Nová právní úprava školského zákona blíže specifikuje organizaci přijetí dítěte do MŠ, stanovuje úplatu za předškolní vzdělávání a definuje možnosti osvobození od úplaty.⁹³ V této souvislosti byla v novelizované verzi školského zákona přijatá opatření, která upravují bezplatnost posledního ročníku předškolního vzdělávání a to tak, že každé dítě s odkladem povinné školní docházky nebude mít osvobozeno vzdělávání od úplaty po dva roky, ale pouze jeden rok předškolního vzdělávání.⁹⁴

3.3 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Institucionální vzdělávání a výchova v mateřských školách se řídí na dvou úrovních – státní a školní. Státní úroveň předškolního vzdělávání definuje Národní program vzdělávání – Bílá kniha. Školní úroveň předškolního vzdělávání se řídí

⁹² ČESKO. § 33 zákona 561/2004, Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění.

⁹³ ČESKO. Vyhláška č. 214 ze dne 21. května 2012, kterou se mění vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění vyhlášky č. 43/2006 Sb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 76. s. 3066. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/novela-vyhlasiky-c-14-2005-sb-o-predskolnim-vzdelavani>.

⁹⁴ TĚTHALOVÁ, M. Školství po novele školského zákona. *Informatorium 3-8*. 2012, č. 2, s. 12-13. ISSN 1210-7506.

Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV). Uvedené dokumenty jsou veřejné a volně přístupné laické veřejnosti i odborníkům z řad pedagogických pracovníků.⁹⁵

RVP PV definuje předškolní vzdělávání, specifikuje rámcové a dílčí cíle předškolního vzdělávání (rozvíjení dítěte, osvojení základních morálních hodnot, podpora samostatnosti) a formuluje klíčové kompetence (vyjádřené jako předpokládané výstupy předškolního vzdělávání).⁹⁶ Účelem RVP PV bylo sjednotit preprimární vzdělávání v obecné rovině, proto vzdělávací obsah, určený pro předškolní vzdělávání a s ohledem na očekávané výstupy na konci předškolního věku, jsou taktéž formulovány v obecné rovině a uspořádány do pěti vzdělávacích oblastí, a to:⁹⁷

- oblastí biologickou s názvem *Dítě a jeho tělo*,
- oblastí psychologickou s názvem *Dítě a jeho psychika*,
- oblastí interpersonální s názvem *Dítě a ten druhý*,
- oblastí sociálně-kulturní s názvem *Dítě a společnost*,
- oblastí environmentální s názvem *Dítě a jeho svět*.

Každá vzdělávací oblast obsahuje: dílčí záměry (co musí pedagog v MŠ sledovat a podporovat v rámci vzdělávání), vzdělávací nabídku (souhrn praktických a intelektuálních činností k naplňování očekávaných výstupů, bez přílišné konkretizace praktických činností) a očekávané výstupy (předpokládané znalosti a dovednosti u předškolního dítěte).⁹⁸

Na příkaz ministra MŠMT ze dne 30. března 2012, došlo k doplnění textu školského zákona v usnesení § 4 v oblasti Rámcového vzdělávacího programu. Podle uveřejněného příkazu se rozšiřuje kapitola 5 Vzdělávací oblastí o *Konkretizované očekávané výstupy* (dále jen KOV) a následující text:

„Konkretizované očekávané výstupy rozpracovávají a zpřesňují jednotlivé očekávané výstupy v rámci vzdělávacích oblastí v RVP PV. Mají napomoci pedagogům při naplňování vzdělávacích cílů stanovených v RVP a upřesňují požadavky

⁹⁵ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Dotisk. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2010. ISBN 978-80-87000-33-5. s. 5

⁹⁶ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. s. 7-14.

⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 15.

⁹⁸ Srov. tamtéž

na jednotlivé očekávané výstupy v podobě činností a příležitostí tak, aby bylo zcela jasné, co by mělo dítě zpravidla na konci předškolního vzdělávání dokázat.“⁹⁹

Přijetí KOV v praxi však bylo velmi problematické, část odborné veřejnosti velmi ostře kritizovala obsah KOV.¹⁰⁰ Veřejná diskuze probíhala a probíhá elektronicky na Metodickém portálu RVP.¹⁰¹ Lze tedy očekávat určitou reflexi na nově vzniklé podněty a návrhy.

⁹⁹ MŠMT. *Konkretizované očekávané výstupy RVP PV* [online]. Praha: MŠMT, 2012 [cit. 2013-01-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/konkretizovane-ocekavane-vystupy-rvp-pv>

¹⁰⁰ TĚTHALOVÁ, M. Co má umět předškolák? Není toho málo. *Informatorium 3-8*. 2012, č. 6, s. 12-14. ISSN 1210-7506.

¹⁰¹ Metodický portál RVP.CZ. Konkretizované očekávané výstupy – KOV [online]. Praha: Metodický portál RVP.CZ [cit. 2013-01-07]. Dostupné z: <http://diskuze.rvp.cz/viewtopic.php?f=699&t=20965&p=74377#p74377>.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Popis praktické části

4.1 Cíl práce

Cílem předkládané praktické části bakalářské práce bylo implementovat výtvarné hry, které lze realizovat v průběhu školního roku v podmínkách MŠ. Výběr zvolené výtvarné činnosti byl podpořen fantazijním záměrem s rozvojem tvořivosti a výtvarného citění předškolních dětí. Dílčím cílem bakalářské práce bylo podporovat děti v komunikaci a spolupráci ve skupině tak, aby byly schopné vést diskuzi o své výtvarné činnosti, porovnávat své výtvarné zpracování s ostatními dětmi ve skupině a vést rozhovory o použitých barvách, tvarech a významů výtvarných námětů, které se váží k danému ročnímu období a/nebo integrovanému bloku.

4.2 Charakteristika skupiny

Z vybrané třídy MŠ bylo do projektu zapojeno celkem pět dětí (4 dívky a 1 chlapec) v předškolním věku 5,5 až 6,5 let. Základní charakteristika z pohledu pedagogického pracovníka:

Dítě A: Liduška, stáří 5,5 let. Jedná se o nejmladší dítě v rodině se třemi dětmi, jediná dcera rodičů. Celkově hodnocená jako zcela bezproblémové dítě, snaživá, klidná, ve skupině spolupracující, pokyny pedagoga plní beze zbytku, přesto je zvažován odklad povinné školní docházky.

Dítě B: Hanička, stáří 5,5 let. Dívka je velmi bystrá a veselá, hodnocena jako bezproblémová. Velmi inklinuje k malování a projevuje lásku ke zvířatům, především ke koňům. Má staršího sourozence (bratra) a odklad nástupu do primárního vzdělávání nebyl zvažován.

Dítě C: Vendulka, stáří 6,5 let. Pochází z velmi početné rodiny, je nejmladším z pěti dětí a výchovou dívky jsou pověřeni starší sourozenci. Z uvedeného vyplívají následující skutečnosti: dívka velmi dobře zná pohádky a pořady z televizního vysílání, projevuje se divadelními sklony, ráda a hezky zpívá, v ostatních věcech však zaostává.

Časová vytiženost rodiny se celkově projevuje na vývoji dívky a lze pozorovat absenci školní připravenosti dívky.

Dítě D: Jakub, stáří 6,5 let. Nejstarší ze tří dětí, mladší sestry taktéž navštěvují stejnou třídu MŠ, je pozorován ochranný instinkt k mladším sestrám. Chlapec je velmi oblíben v kolektivu dětí, je přátelský, kamarádský a velmi zvědavý, ale rodiče v něm tuto vlastnost nadále nepodporují.

Dítě E: Markétka, stáří 6 let. Vyrůstá v rodině, kde jsou již dva dospělí sourozenci. Celkově se dívka projevuje jako nenáročná, snaživá a šikovná. Občas je pozorována snížená komunikace s ostatními dětmi, nevyhledává pozornost, pokud se jí tato projeví, je velmi vděčná. Dokáže si hrát i individuálně, ráda však maluje a zpívá.

4.3 Náměty výtvarných her

4.3.1 Domečky

Cíl: rozvoj jemné motoriky dítěte, podpora spolupráce ve skupině.

Výtvarný úkol: Nakresli dům, sněhuláka a strom v zasněženém prostředí hor.

Očekávané výstupy: Výtvarný námět Domečky zdokonaluje jemnou motoriku předškolních dětí při koordinaci ruky při výtvarném zpracování, což kopíruje požadavky RVP PV v oblasti *Dítě a jeho tělo*. Vzdělávací oblast *Dítě a jeho psychika* je naplňována společnou rozpravou o příběhu tří přátel, což podporuje rozvoj řečových a komunikačních schopností. Vlastní barevné zpracování zadaného výtvarného úkolu podporuje estetické vnímání dítěte. Vzdělávací oblast *Dítě a ten druhý* podporuje spolupráci a komunikaci při zadání úkolu. Záměr oblasti *Dítě a společnost* realizuje ve zdokonalení praktické činnosti a manipulaci s výtvarným náčiním (temperové barvy, tuš).

Výtvarná technika: malba s vodovými barvami, kresba tuší.

Použitý materiál: výkres, temperové barvy, různé druhy štětců, tuš černá, špejle, nádobky na barvy, plastový kelímek, voda, vata.

Výtvarný postup: před započítím vlastní výtvarné činnosti si každé z dětí připraví výkres. Modrou a bílou barvou je plocha výkresu podbarvena. Po zaschnutí plochy výkresu se černou tuší nakreslí dům, strom, sněhulák a další atributy podle fantazie dítěte. Bílou temperovou barvou je plocha doplněná sněhovými vločkami, chomáčky vaty děti dotváří „zasněžené“ střechy, krmítka atd.

Motivační činnost: povídání s dětmi o příběhu tří přátel, kteří bydlí daleko za městem v horách. Jednou přišla tuhá a krutá zima, která zasypala cestu do města sněhem. Motivuji děti k rozpravě o tom, co se s přáteli stalo? Jak přečkali dlouhou zimu? Čím se přátelé radují ve venkovním prostředí? Ponechávám dětem prostor k dovyprávění příběhu.

Obr. 6 Dítě A, výtvarný námět Domečky

Zdroj: Autorka

Obr. 7 Dítě B, výtvarný námět Domečky

Zdroj: Autorka

Obr. 8 Dítě C, výtvarný námět Domečky

Zdroj: Autorka

Obr. 9 Dítě D, výtvarný námět Domečky

Zdroj: Autorka

Obr. 10 Dítě E, výtvarný námět Domečky

Zdroj: Autorka

4.3.2 Podzimní klobouk

Cíl: rozvoj jemné motoriky při manipulaci s nůžkami, podpora fantazie a sebevyjádření.

Výtvarný úkol: Představ si klobouk, který odnesl vítr a který jsi měl/a rád/a. Vystříhni si z výkresu šablonu klobouku a ten si vyzdob podle svých oblíbených barev.

Očekávané výstupy: Praktické a výtvarné činnosti prováděné v tomto výtvarném námětu naplňují vzdělávací oblast *Dítě a jeho tělo* zdokonalováním dovedností s pomocí hrubé a jemné motoriky i příležitostmi zajišťující ochranu zdraví při práci (použití nůžek při činnostech). Oblast *Dítě a jeho psychika* naplno rozvíjí představivost s volbou a barevným provedením výsledného produktu. Oblast *Dítě a ten druhý* naplňuje ochotou a potřebou spolupráce (technika stříhání není vhodná pro jednotlivce a taktéž není proveditelná bez zásahu pedagogického pracovníka). Spolupráce dětí při ztvárnění výtvarného záměru se prolíná vzdělávací oblastí *Dítě a společnost* a *Dítě a ten druhý*. Poslední oblast *Dítě a svět*, prostřednictvím otisků materiálů a výroby imitací listů, naplňuje vytvářením podvědomí o ekologicky motivovaných činnostech (využití listů k výtvarné činnosti-obměna výtvarného námětu).

Výtvarná technika: malba temperovými barvami, kresba tuší, stříhání a lepení.

Použitý materiál: výkres, nůžky, temperové barvy, barevné papíry, raznice, různé druhy štětců, nádoby pro barvy, kelímek, voda, fixační lepidlo.

Výtvarný postup: na výkres si děti šablonou předkreslí klobouk, který s pedagogickým dohledem stříhají. Zvolenou barvou si klobouk vybarví temperovými barvami a po zaschnutí dozdobí klobouk tuší podle své fantazie. Na závěr si raznicí vytlačí barevné listí, které lepidlem fixují na klobouk.

Motivační činnost: Během vycházky si s dětmi vyprávíme básničky o podzimu. Podporuji děti v rozhledu na podzimní krajinu, všímáme si barevného listí, povídáme si o tom, jak se příroda připravuje na zimu a také ptáci odlétají do teplých krajů k prezimování. Během procházky se fouká silný vítr, který zvedá drobné a lehké předměty. Po příchodu do třídy dětem nabízím výtvarný námět, kdy silný vítr odfoukne klobouk. Kam se poděl klobouk? A jak vypadal? Jakou měl barvu? Dětem následně ponechávám prostor k vyjádření se.

Hodnocení činnosti: výtvarný úkol lze obměnit několika variantami a to: pro výzdobu klobouku lze využít nastříhaný barevný papír, letáky, obrázky z časopisů, případně kousky textilií (technika koláže) a pomocí fixačního lepidla přilepit na šablonu vystřiženého klobouku. Pro prostorovou práci lze využít jiného formátu než klobouku (kruh apod.) a při podzimní vycházce ve venkovním prostředí využít drobný přírodní materiál pro asambláž. Pro fixaci lze využít drobné kamínky, šišky malého vzrůstu, podzimní listí, drobné větve, kaštiny, žaludy apod. Takto lze připravit podzimní aranžmá pro výzdobu třídy.

Obr. 11 Dítě A, výtvarná námět Podzimní klobouk

Zdroj: Autorka

Obr. 12 Dítě B, výtvarný námět Podzimní klobouk

Zdroj: Autorka

Obr. 13 Dítě C, činnost Podzimní klobouk

Zdroj: Autorka

Obr. 14 Dítě D, činnost Podzimní klobouk

Zdroj: Autorka

Obr. 15 Dítě E, výtvarný námět Podzimní klobouk

Zdroj: Autorka

4.3.3 Anděl, čert a Mikuláš

Cíl: rozvoj jemné motoriky a fantazie.

Výtvarný úkol: Vymysli a poté nakresli, jak to vypadá, když se potká Mikuláš, čert a anděl v pekle.

Očekávané výstupy: Výtvarný námět Anděl, čert a Mikuláš naplňuje svou technikou vzdělávací oblast *Dítě a jeho tělo* manipulační činností při přípravě tácku a lepení vánočních hvězd, činností relaxační a odpočinkové při sváteční atmosféře v období Vánoc a adventu. V oblasti *Dítě a jeho psychika* rozvíjí jeho představivost, fantazii, tvořivost a do jisté míry i estetické cítění při úkonech zdobení výsledného produktu. V oblasti *Dítě a společnost* nabízí spolupráci při přípravě společných vánočních slavností, vytváří podvědomí o existenci ostatních kulturních zvyklostí a zcela nenásilně seznamuje s kulturní odlišností (křesťanské svátky a zvyklosti).

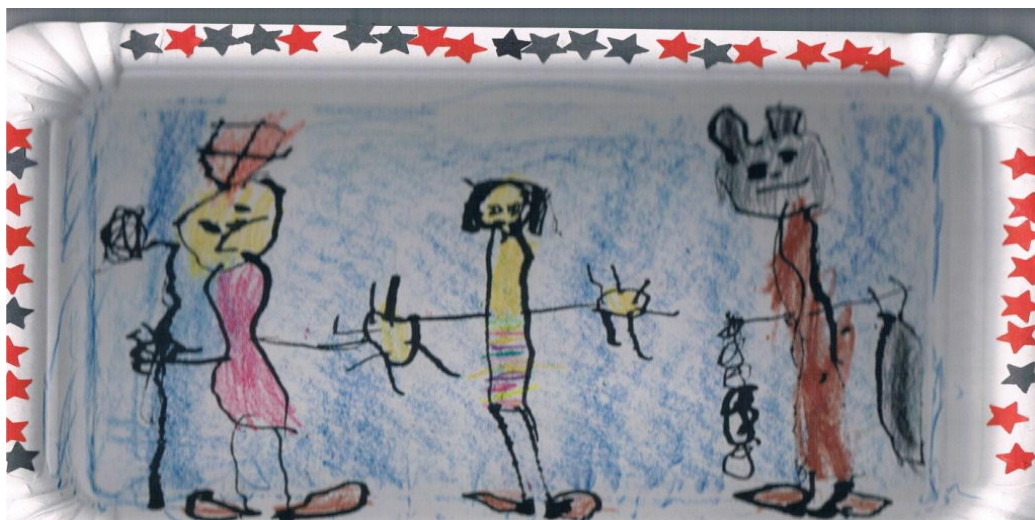
Výtvarná technika: kresba tuší a pastelkami, lepení papírového materiálu.

Použitý materiál: papírový tácek, tuš černá, plastový kelímek, voda, tenký štětec, pastelky, voskovky, lepidlo.

Výtvarný postup: každé z dětí si připraví papírový tácek, tuší nakreslí postavy Mikuláše, anděla a čerta. Po zaschnutí tuše podle vlastní představivosti vybarví postavy pastelkami a následně okraje tácku vyzdobí podle vlastního uvážení lepením ozdob.

Motivační činnost: Před započatím výtvarné činnosti si s dětmi ve třídě zatančíme a zazpíváme. Poté se posadíme do kruhu a povídáme si o tom, jak se těšíme, až nás Mikuláš navštíví s čertem i andělem. Snažíme se povídat i o tom, proč máme z čerta strach. A co vlastně znamená mít z něčeho strach? Znají děti nějakou pohádku, kde vystupuje hodný čert? Opět ponechávám dětem čas na rozmyšlenou a prostor k diskuzi.

Obr. 16 Dítě A, výtvarný námět Anděl, čert a Mikuláš

Zdroj: Autorka

Obr. 17 Dítě B, výtvarný námět Anděl, čert a Mikuláš

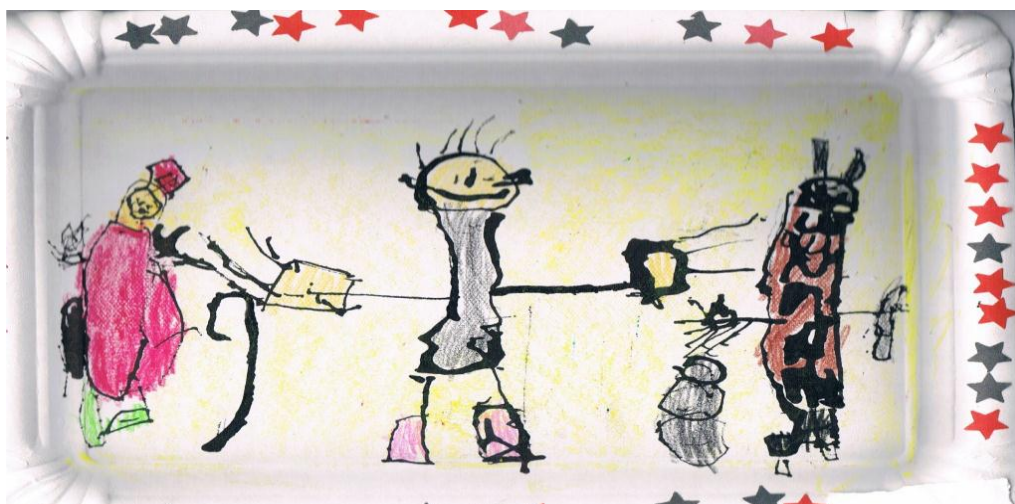
Zdroj: Autorka

Obr. 18, Dítě C, výtvarný námět Anděl, čert a Mikuláš

Zdroj: Autorka

Obr. 19 Dítě D, výtvarný námět Anděl, čert a Mikuláš

Zdroj: Autorka

Obr. 20 Dítě E, výtvarný námět Anděl, čert a Mikuláš

Zdroj: Autorka

4.4 Reflexe

Zvolené výtvarné náměty pro předkládanou bakalářskou práci jsem volila s ohledem na časovou nenáročnost, finanční zatížení a bezpečnost, proto je doporučuji k zařazení do výtvarných činností v MŠ. Použité výtvarné techniky jsou taktéž nenáročné na podpůrné prostředky pro realizaci výtvarných her a činností. Ponechání představivosti a kreativity dětí při zpracování výsledných produktů nabízí mnoho variant barevného zpracování a jejich kombinací a/nebo použitím různých materiálů ke zpracování.

Vlastní činnosti jsou individuální pro zpracování, ale vlastní příprava a realizace probíhá ve skupinách, čímž se mi podařilo podpořit interaktivní a komunikativní dovednosti některých z dětí. Během samotných činností se nevyskytly žádné obtíže ani překážky. Byl pozorován zvýšený zájem o lidové a křesťanské zvyklosti v období adventu, které do jisté míry souvisí s těšením se na nadcházející vánoční svátky. Vlastní realizace výtvarných her probíhala v přátelské až veselé atmosféře, což jsem se snažila podpořit nenásilnou formou prezentace výtvarných námětů a úkolů.

Forma realizace výtvarných námětů, včetně barevného zpracování, nevykazuje žádné zvláštnosti a odchylky od předem zadaného úkolu. Taktéž nebyla pozorována odlišná realizace u dívek a chlapců ve zkoumané skupině. Děti zařazené do praktické

části bakalářské práce vykazují dostatečnou zralost ve výtvarném projevu před nástupem do primárního vzdělávání.

Přesto s ohledem na věk dětí nebylo využito všech možností a schopností dětí z výzkumného souboru. Pro předškoláky (5-7 let) je charakteristická mnohostrannost a určitá míra kreativity a odvahy při práci s rozličným materiálem a/nebo výtvarnými technikami. Jejich výtvarné počiny nepostrádají smysl pro detaily. I z tohoto důvodu by bylo vhodné zařadit do výtvarných činností náměty prostorového vytváření a konstruování. Tyto techniky nabízejí široké možnosti v použitém materiálu a kombinací výtvarných technik. Techniky kreslení a malování jsou sice velmi oblíbené u předškolních dětí, nicméně modelování a prostorová práce otevírá dětem nové možnosti představivosti, kreativity a pocitu uspokojení z výsledného produktu, který je reálně „hmatatelný“.

5. Závěr

Předkládaná bakalářská práce shrnuje poznatky a charakteristiky předškolního věku, základy výtvarné výchovy realizovatelné v podmínkách mateřských škol a soupis platných předpisů pro předškolní vzdělávání v teoretické části. Stěžejní část bakalářské práce přináší praktická část, která implementuje vybrané výtvarné činnosti v souladu s metodickými pokyny pro předškolní vzdělávání s cílem podpořit rozvoj tvořivosti, schopnosti a dovedností předškolních dětí tak, jak vymezuje Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Volba výtvarných her podléhala řádné přípravě s ohledem na věk, technické dovednosti předškolních dětí a zamýšlené použití v MŠ a případné naplňování vzdělávacích oblastí podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

Úloha pedagoga ve výtvarné a pracovní činnosti je zcela zřejmá, nikoli však jednoduchá, a to rozvíjet klíčové kompetence předškolních dětí s výsledkem očekávaných výstupů na konci předškolního věku. Pro tvorbu školních vzdělávacích programů v oblasti výtvarné a praktické činnosti je k dispozici dostatek publikací zabývajících se kreativní činností předškolních dětí. Pedagog musí prokázat dostatečné teoretické znalosti v oblasti praktických dovedností, manuální zručnosti a kreativity, protože pouze dostatečně erudovaný předškolní pedagog může rozvíjet dětskou tvořivost a podporovat jednotlivce v jeho individuálních potřebách tak, jak to definuje školský zákon.

Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury

ALLEN, Eileen a MAROTZ, Lyn. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál, 2002. 187 s. ISBN 80-7178-614-4.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Diagnostika dítěte předškolního věku. Co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Dotisk. Brno: Computer Press, 2011. 217 s. ISBN 978-80-251-1829-0.

HÁJEK, B., B. HOFBAUER a J. PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času. Trendy pedagogiky volného času*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. 240 s. ISBN 978-80-262-0030-7.

HAZUKOVÁ, Helena. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Dr. Josef Raabe, s.r.o., 2011. 160 s. ISBN 978-80-87553-30-5.

HAZUKOVÁ, Helena. Výtvarné činnosti předškolních dětí. *Informatorium 3-8*. 2012, č. 9, s. 12-14. ISSN 1210-7506.

KOLLÁRIKOVÁ, Zuzana a Branislav PUPALA. *Předškolní a primární pedagogika*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 456 s. ISBN 978-80-7367-828-9.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Předškolákův rok – do školy jenom krok*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2011. 208 s. ISBN 978-80-251-3279-1.

KRAMULOVÁ, Dana. Učení mučení? *Informatorium 3-8*. 2012, č. 8, s. 16. ISSN 1210-7506.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2. aktualiz. vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

LIPINSKÁ, Kateřina. Když se řekne kreativita. *Děti a my*. 2008, č. 8, s. 22-23. ISSN 0323-1879.

LOOSE, Antje C. *Grafomotorika pro děti předškolního věku: cvičení pro děti ve věku od 4 do 8 let*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011. 166 s. ISBN 978-80-7367-883-8.

MERTIN, Václav a Ilona GILLERNOVÁ. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 2. vydání. Praha: Portál, 2010. 247 s. ISBN 978-80-7367-627-8.

MŠMT. Národní program rozvoje vzdělávání v české republice: *Bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001. 98 s. ISBN 80-211-0372-8.

MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Dotisk. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2010. 48 s. ISBN 978-80-87000-33-5.

ROESELOVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, nejen pro základní umělecké školy. Přepřac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2003. 198 s. ISBN 80-7290-129-X.

SIMONIDESOVÁ, Martina. Dobře rozvinutá grafomotorika je podmínkou pro psaní. *Informatorium 3-8*. 2012, č. 7, s. 8-11. ISSN 1210-7506.

TĚTHALOVÁ, Marie. Jaký je smysl předškolního vzdělávání? Celkový rozvoj dítěte. *Informatorium 3-8*. 2012, č. 1, s. 14-15. ISSN 1210-7506.

TĚTHALOVÁ, Marie. Školství po novele školského zákona. *Informatorium 3-8*. 2012, č. 2, s. 12-13. ISSN 1210-7506.

TĚTHALOVÁ, Marie. Co má umět předškolák? Není toho málo. *Informatorium 3-8*. 2012, č. 6, s. 12-14. ISSN 1210-7506.

VÍTKOVÁ, Marie. *Výtvarná výchova dětí předškolního věku*. Vyd. 3. Brno: Institut pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků, 1986. 92 s.

VONDROVÁ, Petra. *Výtvarné techniky pro děti*. Hry a výtvarné techniky pro děti ve věku od 4 do 9 let. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 156 s. ISBN 80-7178-583-0.

VONDROVÁ, Petra. *Výtvarné hrátky a pohádky*. Pro děti od 2 let. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008. 111 s. ISBN 978-80-247-1789-0.

Seznam legislativních zdrojů

ČESKO. Zákon č. 561 ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10262-10324. ISSN 1211-1244.

Dostupné také z:

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2004&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=5>

ČESKO. Vyhláška č. 214 ze dne 21. května 2012, kterou se mění vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění vyhlášky č. 43/2006 Sb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 76. s. 3066. ISSN 1211-1244.

Dostupné také z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/novela-vyhlasky-c-14-2005-sb-o-predskolnim-vzdelavani>.

Seznam elektronických zdrojů

Metodický portál RVP.CZ. *Konkretizované očekávané výstupy – KOV* [online]. Praha: Metodický portál RVP.CZ [cit. 2013-01-07].

Dostupné z: <http://diskuze.rvp.cz/viewtopic.php?f=699&t=20965&p=74377#p74377>.

MŠMT. *Konkretizované očekávané výstupy RVP PV* [online]. Praha: MŠMT, 2012 [cit. 2013-01-06].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/konkretizovane-ocekavane-vystupy-rvp-pv>

MŠMT. *Novela školského zákona a novela vyhlášky č. 177/2009 Sb.* [online]. Praha: MŠMT, 2012 [cit. 2013-01-06].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/novela-skolskeho-zakona-a-novela-vyhlasky-c-177-2009-sb>.

Seznam použitých zkratek a symbolů

apod.	A podobně
č.	Číslo
ČR	Česká republika
KOV	Konkretizované očekávané výstupy
MŠ	Mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
resp.	Respektive
Sb.	Sbírký
ŠVP	Školní vzdělávací program
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
tzv.	Tak zvaný/zvaná/zvané

Seznam obrázků

- Obr. 1 Bezobsažná čáranice šestnáctiměsíčního dítěte (v textu str. 23)
- Obr. 2 Obsažná čáranice (v textu str. 24)
- Obr. 3 Hlavonožec (v textu str. 25)
- Obr. 4 Spontánní realismus (v textu str. 27)
- Obr. 5 Vizuální realismus (v textu str. 28)
- Obr. 6 Dítě A, výtvarný námět Domečky (v textu str. 38)
- Obr. 7 Dítě B, výtvarný námět Domečky (v textu str. 39)
- Obr. 8 Dítě C, výtvarný námět Domečky (v textu str. 39)
- Obr. 9 Dítě D, výtvarný námět Domečky (v textu str. 40)
- Obr. 10 Dítě E, výtvarný námět Domečky (v textu str. 40)
- Obr. 11 Dítě A, výtvarný námět Podzimní klobouk (v textu str. 42)
- Obr. 12 Dítě B, výtvarný námět Podzimní klobouk (v textu str. 43)
- Obr. 13 Dítě C, výtvarný námět Podzimní klobouk (v textu str. 43)
- Obr. 14 Dítě D, výtvarný námět Podzimní klobouk (v textu str. 44)
- Obr. 15 Dítě E, výtvarný námět Podzimní klobouk (v textu str. 44)
- Obr. 16 Dítě A, výtvarný námět Anděl, čert a Mikuláš (v textu str. 46)
- Obr. 17 Dítě B, výtvarný námět Anděl, čert a Mikuláš (v textu str. 46)
- Obr. 18 Dítě C, výtvarný námět Anděl, čert a Mikuláš (v textu str. 47)
- Obr. 19 Dítě D, výtvarný námět Anděl, čert a Mikuláš (v textu str. 47)
- Obr. 20 Dítě E, výtvarný námět Anděl, čert a Mikuláš (v textu str. 48)

ABSTRAKT

KOČÍ, V. Výtvarná hra v předškolním věku, Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce I. Kovářová

Klíčová slova: předškolní věk, přínos výtvarné výchovy v předškolním vzdělávání, přehled základní terminologie v oblasti výtvarné výchovy, výtvarné techniky používané v předškolním vzdělávání

Práce se zabývá charakteristikou předškolního věku a poznatky vývojové psychologie. Vymezuje základy výtvarné výchovy a výtvarné hry, které mohou být realizovatelné v podmínkách mateřských škol, a to v souladu s platnými předpisy pro předškolní vzdělávání v České republice. Praktická část implementuje vybrané výtvarné činnosti v praxi s cílem podpořit rozvoj tvořivosti, schopností a dovedností předškolních dětí tak, jak vymezuje rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.

ABSTRACT

Art game in preschool age

This thesis deals with the characteristic of preschool age and findings in the field of the developmental psychology. It defines foundations of Art Education and art games, which can be exercised in conditions of nursery schools, namely in accordance with valid regulations for preschool education in Czech Republic. The practical part implements selected art activities in practice and aims to support the development of creativity, abilities and skills of preschool children as it is defined in the framework educational programme for preschool education.

Keywords: preschool age, the contribution of Art Education in preschool education, review of basic terminology in the area of Art Education, art techniques used in preschool education